

"Γιά μία ιχνηλασία βημάτων προγονικών"

Μικρό υπόμνημα στην αναζήτηση
μουσικών επιρροών και διασταυρώσεων.

Α' συνάντηση για τη Μουσική
των Χωρών της Μεσογείου.

Κέντρο Δελφών, Αύγ. 1985).

Αποσπάσματα

Α. (α. Αναφορά στα δεδομένα για την φρυγική παρουσία στην αρχαία Ελλάδα και στα Β.Δ. όριά της, εις επίγνωση του ότι η φρυγική επιρροή δεν προερχόταν αποκλειστικώς από το χώρο της Μικράς Ασίας. και β. Επισήμανση του ότι ο συνδυασμός πεντάφθογγης ανημιτόνιας κλίμακας με παίωνα επιβατόν, ο παρατηρούμενος και σήμερα σε πολλά χορευτικά τραγούδια (περιοχών της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας), επιβιώνει με αυτούσιο τα μελικά και ρυθμικά χαρακτηριστικά του, συνεχώς από την παλαιότατη αρχαιότητα).

".... έμφαση πρέπει να δοθή στην σχέση της αρχαίας ελληνικής Μουσικής με τους Φρύγες. Και μπορεί να επικαλεσθή κανείς την ζώσα μαρτυρία πλήθους δημοτικών τραγουδιών στον φρύγιο τρόπον, τον οποίον συντηρεί και η Μουσική της Ανατολικής, Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αφ'ετέρου, θα υπενθυμίσω ότι οι Φρύγες, όχι μόνον γειτόνευαν με τους Έλληνες της Μικράς Ασίας, αλλά και είχαν κάποτε περισφίξει, ωσάν "ηλλάγρα", την ίδια την ελληνική χερσόνησο. Ο Ηρόδοτος (βιβλίον έβδομον, 73) παραδίδει ότι: "όπως λένε οι Μακεδόνες, οι Φρύγες" (στην αρχαία προφορά Phrýges) "όσον καιρό ήσαν Ευρωπαίοι και σύνοικοι των Μακεδόνων ωνομάζοντο Βρίγες" (Briges)" και όταν επήγαν στην Ασία, μαζί με την χώρα άλλαξαν και το όνομα σε Φρύγες". Ας σημειωθή ότι, το ευρωπαϊκό όνομα των Φρυγών αποδίδεται από άλλους ως Βρύγες (Brüges), που είναι πίο κοντά στο ασιατικό, όπως δηλώνεται και στην αρχαία πόλη της Μακεδονίας Βρύγιον, και στη λίμνη Βρυγιήδα (Μεγ. Πρέσπα) και στις Βρυγιήδες νήσους του Αδριατικού κόλπου. Στη λοξή λωρίδα γης όπου κυρίως είχαν εκταθή η Βρύγες, από τη Μακεδονία ίσαμε και τη νότια Ιλλυρία, ακούγονται μέχρι σήμερα τραγούδια σε πεντάφθογγες κλίμακες, ιδίως δε, στην περιοχή της βορείου και βορειοανατολικής Ηπείρου (και από τις δύο πλευρές των κρατικών συνόρων), όπου και επικρατούν.

(Τραγούδια της περιοχής αυτής είναι, επί πλέον, πολυφωνικά, με μίαν ιδιότυπα συστηματοποιημένη, τραχεία πολυφωνία, της οποίας η πρακτική παραδίδεται από γενεά σε γενεά). Και τα τοπικά ιστορικά δεδομένα, και τα τεχνολογικά της ιδιότυπης αυτής μουσικής παραδόσεως, μας ελκύουν στο να την συσχετίσωμε με το παλαιόν εναρμόνιο γένος του Φρυγός Μουσικού Ολύμπου, όπως περιγράφεται από τον Πλούταρχον (Περί Μουσ. 1134F.), μεταφερόμενο στον φρύγιο τρόπο. (Δηλαδή το σχηματιζόμενο αρχικώς στο δώριο πεντάχορδο (σι, λα, σολ, φα, μι), με αφαίρεση του "λειανού" σολ, το οποίο μεταφερόμενο στον φρύγιο τρόπο με αντίστοιχη απάλειψη του οικείου "λειανού" φα, έδινε την δίχως ημιτόνιο διαδοχή: λα, σολ, μι, ρε. Ενώ με την ίδια διαδικασία στο πεντάχορδο δωρίου τρόπου, το ημιτόνιο παρέμενε (φα-μι)). Τέτοια ήταν τα πρώτα εναρμόνια, γράφει ο Πλούταρχος, και κατόπιν εμφανίστηκαν εκείνα με το διηρημένο ημιτόνιο στους Φρύγες και στους Λυδούς. Δίνει ακόμη την πληροφορία ότι ο "Νόμος της Αθηνάς", ήταν μελοποιημένος με το εναρμόνιον του Ολύμπου, προσαρμοσμένο στον φρύγιο τρόπο και, στην αρχή του Νόμου, συνδυασμένο με παίωνα επιβατόν. Ο ρυθμός αυτός, σε δέκα χρόνους (διπλάσιος από τον κοινό παίωνα, τον πεντάχρονο "διάγωνιο"), ορίζεται από τον Αριστείδη τον Κοϊντιλιανό ("Περί Μουσικής Α'"), ότι σύγκειται "εκ μακράς θέσεως και μακράς άρσεως και δύο μακρών θέσεων και μακράς άρσεως" (— — — —) Με τους ίδιους τονισμούς και σήμερα, και συχνά συνδυασμένος με ανημιτόνια πεντάφθογγη κλίμακα (όπως ακριβώς γινόταν στην αρχή του "Νόμου της Αθηνάς"), συγκαταλέγεται στους πολύ συνηθισμένους χορευτικούς ρυθμούς της Ηπείρου και της δυτικής ιδίως Μακεδονίας, αλλά και σε περιοχές της κεντρικής, όπως το επόμενο:

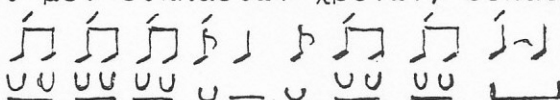
Ιδιαιτέρως αξιοπρόσεκτο το ότι, στην υπ'όψη εκτέλεση του τραγουδιού αυτού, η αρχή της οργανικής εισαγωγής αποδίδει αισθητώς την

ρυθμική περιγραφή (δηλαδή τους τονισμούς, τις "θέσεις"), την οποία δίνει ο Αριστείδης ο Κοϊντιλιανός:

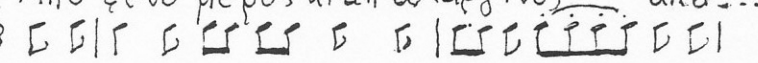

Β. (Η απουσία τεκμηρίων για την προέλευση των εννεάχρονων ρυθμών)

"..... Εκεί όπου ούτε από τους αρχαίους ούτε από τους σύγχρονους Μετρικούς μας έρχεται κάποια ενθάρρυνση, είναι οι αναζητήσεις μας για την καταγωγή των εννεάχρονων, χορευτικών ρυθμών μας. Και οι μεν διπλασίων χρόνων, δεκαοκτάχρονοι αργοί "ζεϊμπέκι-

κοι" (π.χ.) , αποτελούν ίσως απο-

κλειστική κληρονομία του "εθναρίου" των Ζεϊμπέκων, αρχαίας θρακικής προελεύσεως όπως μάλλον θεωρείται. Η μεταφορά του χορού των στην ηπειρωτική Ελλάδα και η διατήρησή του μέχρι σήμερα, μάλιστα σήμερα περισσότερο, στην μουσική ψυχαγωγία των πλατιών λαϊκών στρωμάτων, ιδού ένα σύγχρονο φαινόμενο μουσικού δανείου που διαρκεί. Στο οποίο, όμως, περιλαμβάνεται και οικεία στους Έλληνες μελοποιΐα, επάνω σε τρόπους παλαιούς και συνηθέστατα στον δώριον. Αλλά οι κάπως ταχείας ή μετρίας ρυθμικής αγωγής, πραγματικοί εννεάχρονοι ρυθμοί (όπως, για παράδειγμα, στο θρακιώτικο

9/8) ,

ήταν και είναι βαθύτατα ριζωμένοι στη μουσική παράδοση μεγάλου μέρους του ανατολικού Ελληνισμού, σε μία τεθλασμένη γεωγραφική γραμμή: από τη Θράκη στον Πόντο, στα παράλια της Μικράς Ασίας και σε κοντινά της νησιά και στην Κύπρο. Το πόσον είναι εδραιωμένοι σ' αυτήν την παράδοση, μπορεί να εκτιμηθεί και από την άνεση με την οποίαν η δημοτική Ποίηση συντίθεται επάνω στους ρυθμούς αυτούς, προσφέροντας έτσι την ιδιαίτερα έγκυρη μαρτυρία της, σ' αυτήν την διαπίστωση. Έχει προταθεί η αναζήτηση αρχετύπων τους στην "Σαπφική Στροφή". Όμως, ο Σαπφικός ενδεκασύλλαβος δεν ανταποκρίνεται σ' αυτήν την προσδοκία.

Ο στίχος "φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν", μοιάζει να αποτελεί-

(— υ — — — χ υ υ — υ — υ ^)

ται από δύο εννεάχρονα τμήματα, έστω και ανόμοια. Αλλά, έτσι μό-
νος του, είναι παραπλανητικός. Την πραγματική σύσταση και το χρο-
νικό άθροισμα του Σαπφικού ενδεκασύλλαβου, μας δίνει ο στίχος,
δεκαεπτά, συνολικώς, χρόνων: "Ποικιλόθρον' ἄθανάτ' Ἀφρόδιτα".

— υ — υ | — υ υ — υ — υ ^

Ο οποίος μας αποκαλύπτει ότι ο τρίτος μακρός χρόνος του προηγού-
μενου στίχου ήταν εικονικός. Ήταν ένα "άλογο" στοιχείο που συνω-
στιζόταν μαζί με το αμέσως προηγούμενό του μακρό. Και του εμείω-
νε την διάρκειά του, καθώς τα δύο αυτά στοιχεία αναγκάζονταν να
μοιρασθούν, όχι τους φαινομενικώς τέσσερις, αλλά, τους τρεις χρό-
νους που αναλογούν στη δεύτερη "χώρα" του πραγματικώς εξάχρονου

μέτρου: $\left| \frac{6}{8} \text{ — } \underset{\cdot}{\underset{\cdot}{\text{υ}}} \text{ — } \overline{\overline{\text{υ}}} \right|$

Ένα άλλο, επίσης "αιολικό μέτρο", ο Ασκληπιάδειος ελάσσων",
θα έδινε περισσότερες ελπίδες με αυτούς τους στίχους του Αλκαίου,
ο καθένας από τους οποίους φαίνεται να παρέχη δύο, "εκ γενετής"
τώρα, εννεάχρονα τμήματα, αν και πάλι ανόμοια:

ἦλθες ἐκ περάτων ῥᾶς, ἔλεφαντίαν
— υ — υ — υ — υ — υ — υ —
ο ο — — — — —
λάβαν τῷ ξίφεος χρυσοδέταν ἔχων
υ — — υ υ — — υ υ — υ —
ο ο — — — — —

Ο Ηφαιστίων όμως και οι νεώτεροι Μετρικοί, τεχνολογώντας με
άλλα κριτήρια η κάθε πλευρά τις εσωτερικές αρμογές αυτού του στί-
χου, συμπεραίνουν διάφορα εξάσημα επί μέρους μεγέθη: αφ' ενός τρο-
χαϊκά, αντισπαστικά και ιαμβικά, και αφ' ετέρου χοριαμβικά. Τα
οποία βρίσκονται, βεβαίως, μακριά από τις εν προκειμένω προσδοκί-
ες μας, ακόμη και αν κάποτε φανή ότι προσφέρονται σε μέτρομα εν-
νέα χρόνων. Διότι τα μέτρα και οι ρυθμοί δεν προσδιορίζονται μό-
νο από το άθροισμα των εμπεριεχόμενων χρόνων, αλλά και μαζί με
τους ειδοποιούς, χαρακτηριστικούς τονισμούς, με τους οποίους και
ολοκληρώνεται η φυσιογνωμία τους.

(Στο παράδειγμα από τον Αλκαίο, οι διάφορες μετρικές εκδοχές σημαίνονται με καμπύλες επάνω και κάτω από τα μετρικά σύμβολα. Οι αντίστοιχοι τονισμοί, καθώς αλλού συμπίπτουν και αλλού διαφέρουν, δεν είναι δυνατό, ή ευχερές, να σημειωθούν σ' αυτό το σύμπλεγμα σχεδιασμάτων, κατά τρόπον που να τους εντάσσει σαφώς στα οικεία μέτρα. Αλλά για τον καθένα από τους μετρικούς τύπους που εικονίζονται στο παράδειγμα, οι τονισμοί μπορούν να υποτίθενται από τον αναγνώστη ως εξής, όπου και γίνεται διάκριση ισχυρών "και σχετικώς ισχυρών": για τον τροχαίο "υ-υ, για τον αντίσπαστο υ-υ, για τον ίαμβο υ-υ", και για τον χορίαμβο "υυ-").

Οπωσδήποτε, παρ' όλα τα αρνητικά προηγούμενα, μία συνεχής επιμονή προς τους ίδιους ή παρόμοιους μετρικούς στόχους, αξίζει πάντοτε να συντηρείται από την μουσική έρευνα, με την καθαρώς δική της αντίληψη των ρυθμών, με την οποία ασκεί την διάγνωση "ζωντανών", βιωμένων μουσικών φαινομένων. Μήπως έτσι, ίσως και κάτω από σωρούς αλλεπάλληλων μετρικών υποθέσεων, αποκαλυφθούν προγονικά ίχνη καταγωγής και για τους εννεάχρονους ρυθμούς, με την έντονη παρουσία τους στην νεοελληνική μουσική παράδοση".-----
-----".

Am